
Begic, H. N. (2020). Ağrı Doğubayazıt’da Sürdürülemeyen Bir Geleneğin Ustası: Keçeci Ahmet Tokdemir. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 4, 81 – 93.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 25.08.2020

Kabul / Accepted: 08.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

AĞRI DOĞUBAYAZIT’DA SÜRDÜRÜLEMİYEN BİR GELENEĞİN USTASI: KEÇECİ AHMET TOKDEMİR

Hacer Nurgül BEGİÇ*

Öz

Geleneksel el sanatları yaşamsal ihtiyaçlarından doğan ve buna bağlı olarak uzun yıllar sürdürülen faaliyetlerdir. Keçecilik sanatı da ihtiyaçlardan doğmuş ve işlevselliği nedeniyle tarihsel süreçte varlığını devam ettirerek günümüze kadar gelmiş kadim sanatlardandır. Keçe, yünün sıcak ve nemli bir ortamda sabun ve su yardımıyla basınç uygulanarak oluşturulan atkısız ve çözümsüz ilk tekstil ürünlerindedir.

Orta Asya’da yaşadıkları coğrafyanın şartları Türk topluluklarını hareketli yaşama zorlamıştır. Yaşamlarını devam ettirmelerindeki en önemli faktör hayvancılıktır. Böyle bir yaşam tarzında barınma, beslenme ve giyinme gibi yaşamsal ihtiyaçlarını yettirdikleri hayvanlardan sağlamışlardır. Orta Asya’dan Anadolu topraklarına göçle bu kültürü de beraberlerinde getirmişler ve yeni yurtlarında da yeni yaşam biçimleri içinde kullanmışlardır. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti dönemlerinde etkileri yaklaşık yedi asır devam eden Ahilik kurumu içinde kurallarını oluşturarak diğer geleneksel el sanatları gibi işlevsel olarak devam etmiştir. Keçecilik, Anadolu dışında, Anadolu ve çevresinde yaşayan Türklerin dünya kültürüne armağan ettiği el sanatıdır. Ahmet Tokdemir Ağrı Doğubayazıt’ta, geleneksel keçe üretimini yapmış yaşayan son keçe ustalarındandır.

Bu çalışmada Ağrı Doğubayazıt’ta önceki yıllarda üretim yapmış keçe ustası Ahmet Tokdemir’in geçmişten aldığı geleneksel bilgi, keçe üretimi çevresindeki birikim ve tecrübeleri ile çalıştığı döneme ait keçeciliğin durumunun tespit ve değerlendirmesi yapılacaktır. Bu amaçla yazılı ve sanal kaynaklar taranacak, saha çalışmasıyla inceleme detaylandırılacaktır. Bu çalışma yöredeki geleneksel keçecilik alanındaki birikimlerin tespit ve değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Ağrı, Doğubayazıt, Geleneksel, keçe ustası, Ahmet Tokdemir.

* Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, begicnurgul@gmail.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-5727-7516>

MASTER OF A TRADITION WHICH COULD NOT SUSTAIN AT AGRI DOĞUBAYAZIT; FELTMAKER AHMET TOKDEMİR

Abstract

Traditional handicrafts are activities that are born from their vital needs and that have been going on for many years. The art of embroidering was born of necessities, and it was art until the day it reached its present status in the historical process due to its functionality. Felt is the first textile product without and without warp which is formed by applying pressure with the help of soap and water in a hot and humid environment. The conditions of the geography that they live in Central Asia have forced Turkish communities to live. The most important factor in their survival is livestock. In such a lifestyle they have come from animals where they raise vital necessities such as marriage, feeding and dressing. They migrated from Central Asia to the Anatolian lands and brought this culture with them and used them in new ways of life in their new homeland. Especially during the Anatolian Seljuk Empire, Anatolian Emirates and Ottoman Empire periods, the effects continued for about seven centuries, functioning like other traditional handicrafts, creating rules in the Ahilik institution. Keçecilik is a hand crafted art that is presented to world cultures by Turks living in and around Anatolia. Ahmet Tokdemir Ağrı province is the last known craftsmanship of the traditional felting art in Doğubeyazıt province.

In this article, although the traditional knowledge of felt master Ahmet Tokdemir does not continue to be produced today, his experience and accumulation around felt production and his experience of tradition will be determined and evaluated. For this purpose, written and virtual resources will be scanned and the field study will be detailed. This study is important in terms of determining and evaluating the accumulations of traditional felting in the region.

Keywords: Ağrı, Doğubayazıt, traditional, felt master, Ahmet Tokdemir.

Giriş

Tarihsel süreç incelendiğinde keçe bilinen en eski tekstil ürünüdür. “Keçe, hayvan liflerinin sıcak ve nemli bir ortamda su ve sabun yardımıyla ıslatılarak tepme ve pişirme yöntemiyle sıkıştırılarak yapılan atkısız ve çözümsüz tekstildir” (Begiç, 2017: 14). Keçe genellikle koyun ve kuzulardan elde edilen yünlerle yapılır. Barınma ve örtünme gibi işlevleri olan keçe, insanların hayatta kalabilmek için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Yaşamlarını devam ettirmek için gerekli ihtiyaçlarını çevrelerinde bulunan yemek için avladıkları daha sonraları evcilleştirdikleri hayvanlardan elde etmişlerdir. Keçe yapımının ilk nerede bulunup yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. Keçeciliğin ortaya çıkması için iki temel koşula ihtiyaç vardır. Bunlardan birisi soğuk iklim, diğeri ise hayvancılığın olmasıdır.

Türk keçecilik tarihi Orta Asya’da İskitler döneminden başlayarak Hun, Göktürk, Uygur ve Anadolu topraklarında; Selçuklu, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerini kapsayan bir süreçte izlenir.

1. Keçeciliğin Tarihçesi

M.Ö. 7000 yıllarına kadar dayanan geçmişiyile dünyanın ilk yerleşim alanlarından olan ve 8.000 civarında nüfusa sahip olduğu bilinen Konya'nın Çumra ilçesi yakınındaki Çatalhöyük kazısındaki buluntular dönem insanının yaşayışı hakkında bilgiler vermektedir. “O dönemde insanların doğal boyama yöntemlerini bildikleri, keçi kılıyla ve yünle çeşitli tarzda kumaşlar dokudukları, keçe yapmayı da bildikleri belirlenmiştir” (Mellaart, 2003: 170). Anadolu topraklarında keçenin kullanımının çok eski tarihlere dayandığı bilgisi arkeolojik çalışmalar ile desteklenmektedir.

Keçenin tarihsel süreçte Anadolu’ya küçük topluluklar halinde göç edip M.Ö. 1700-1200 arasında imparatorluk kuran Hitit ve M.Ö. 1200-700 arasında hüküm süren Geç Hitit Uygarlığı dönemlerinde de kullanıldığı arkeolojik araştırmalarda tespit edilmiştir. “Yerleşim alanları olan Boğazköy (Hattuşaş) yakınındaki Yazılıkaya’da bulunan taş kabartma tasvirlerdeki başlıkların görünüş ve şekil itibarıyla keçeden yapıldığı sanılmaktadır” (Gürçay, 1967: 22).

Orta Asya'da yaşam sürdürmüş ilk Türk toplulukları M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren geniş bir bölgede varlık gösteren İskitler'dir. Proto Türk olarak da bilinen İskitlere ait Esik, Pazırık, Kul-Oba'da bulunan kurganlarda yapılan kazılarda maddi kültür öğeleri, döneme ilişkin bilgi vermektedir. "Hippokrates İskitlerin göçebe bir kavim olduğunu, onların soğuğa karşı korunaklı keçeyle kaplı, dört ya da altı tekerli, öküzler tarafından çekilen arabalarda yaşadıklarını, hayvanlarına otu bol otlaklar bulmak için dolaştıklarını bildirmektedir" (Durmuş 2008: 24). "İskitlerin beslenmelerinde hayvan etleri önemli bir yer tutuyordu. Ancak hayvanların sadece etlerinden faydalanılmıyordu. Deri ve tüylerinden de faydalanılıyor; gocuk diyor, yurt (çadır) için keçe yapıyor; deri cebe, tolga, pantolon, ayakkabı, kılıç kemeri, kemer, sadak ve benzeri şeyler hazırlıyorlardı" (Balaban, 2006: 31).

Orta Asya Türk toplulukları İskitlerden sonra Hun Devleti'ni kurmuşlardır. Hunlar M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren yaklaşık dört asır varlık göstermiştir. "İç Asya'nın belgelenmiş ilk göçebe devleti Hunlardır. Mançurya'dan Kazakistan'a ve Baykal'dan Büyük Çin Seddi'ne uzanan bir bölge içinde siyasi kontrollerini kurmak için oluşturdukları siyasi kurumlar ile Göktürk ve Moğol imparatorlukları başta olmak üzere bozkır imparatorluklarının kendi çok uluslu devletlerini inşa etmesi için bir temel oluşturmuşlardır" (Cosmo, 2002: 1,709). Orta Asya coğrafyasının doğa ve iklimi onları konar-göçer yaşama zorlamıştır. Eberhard, "Çin'in Şimal Komşuları" adlı kitabında Orta Asya Türkleri için; "Göç ederek yaşayan Türkler, avla uğraşırlar, elbiseleri soldan ilikli, saçları kesiktir. Üzeri keçe ile örtülü çadırlarda yaşarlar. Ecdat mabetleri yoktur. Tanrıların tasvirlerini keçeden yontarlar ve deri torba içerisinde muhafaza ederler. Bu tasvirler iç yağı ile yağlanır. Aynı zamanda sıruk üzerine de dikilir. Ev makamında keçe arabaları vardır. Keçe örtüleri vardır" (Eberhard, 1996:86-87) bilgisini vermektedir.

Göktürkler tarihte adında Türk geçen ilk devlettir. "Göktürkler genellikle atlı göçebe bir hayat yaşadıkları için sabit bir meskenleri bulunmamaktadır. Meskenleri derme çadırlardan ibaretti. Çadırlar kağnılar, develer ve katırlar üzerinde bir yerden başka bir yere devamlı taşınmaktaydı." (Koca 1990: 110). "Göktürklerde halkın büyük bir bölümü konar göçer yaşam sürdürüp avcılık ve hayvancılıkla yaşamlarını sürdürürler. At, koyun ve deve yetiştirirler keçe çadırlarda otururlardı" (Begiç, 2014: 33).

Göktürklerden sonra tarih sahnesine çıkan Uygurlar, M.S. 744-840 yılları arasında yaklaşık bir asır hüküm sürmüşlerdir. Selenga, Orhun ve Toga ırmakları havzalarından Baykal gölünün güneyindeki bozkırlara kadar uzanan geniş sahada yaşamışlardır. Türk tarihinde yerleşik düzene geçen ve bu nedenle yaşadıkları yerleşim alanlarında eserler bırakan uygarlık olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. “IV. yüzyıldan sonra, atlı göçebe yaşam tarzından, yerleşik düzene geçen Uygurlar, Hoço, Bezeklik, Sorçuk ve Turfan şehirlerinde yaşamışlardır” (Gömeç 1997: 80-81). Turfan’da yapılan kazılarda, Maniheist sanata ait freskler ve ipek üzerine boyanmış resimler gibi birçok örnek ortaya çıkarılmıştır. “Hoço’da bulunan bir minyatür Maniheizm’e inanan Türklerin keçe şapka giydiklerini ortaya koymaktadır. Beyaz renkli bu keçe şapkaların formları daha önce bahsedilen külahlardan çok daha farklıdır. Her iki örnekte yer alan beyaz renkli keçe şapkaları, bireylerin sahip oldukları pozisyona göre form aldığı anlaşılmaktadır” (Ergenekon Başar, 1999: 20-23).

Orta Asya Türk ailesinin hayatı, genellikle konar-göçer bir tarzda geçmekteydi. Bundan dolayı, göçebe Türk ailesinin sabit meskeni bulunmamaktaydı. Onun meskeni, derme çadırlardan ibaretti. Çadırlar da kağnılar, develer ve katırlar üzerinde bir yerden başka bir yere devamlı taşınırdı. Çadır, en basit şekliyle uçları tepede bir halka (çingirak) etrafında birleştirilmiş sııklardan veya açılıp kapanabilen ahşap kafeslerden meydana getirilmekteydi. Sırıkların veya kafeslerin üzeri keçe veya kıl çadırlarla örtülmekteydi. Çadırın zeminine keçeler, halılar, kilimler ve hayvan postları serilmekteydi. Çadırdaki ailenin yaşlılarına, reisine ve misafirlere ayrılan ve “tör” (baş köşe) adı verilen bir yer bulunurdu. Sedir veya kanepeler şeklinde olan tör, çeşitli renk ve desenlerde yapılmış keçeler, halılar, kilimler ve değerli hayvan postlarıyla döşenmekteydi. Çadırın orta direğinde daima keçeye sarılmış bir kırmızı tulumu asılı durmaktaydı. Besledikleri koyun yününden hem çeşitli kumaşlar dokunmakta hem de keçe, kepenek, çizme, ip, döşek, yastık ve yorgan gibi çeşitli eşyalar yapılmaktaydı (Koca, 2002: 17-26).

Orta Asya’dan Küçük Asya’ya göç yoluyla gelen Türkler göç yollarında İslamiyet’le tanışmışlardır. “Orta Asya’dan Anadolu’ya IX. yüzyıldan başlayarak küçük gruplar, XI. yüzyıldan itibaren büyük kitleler halinde gelmeye başlayan Oğuz ve Türkmen boyları, Anadolu’nun bugünkü kültürel yapısını oluşturmaya başlamışlardır” (Erden, 1999: 4). Orta

Asya’dan Anadolu coğrafyasına göçle gelen küçük zanaatkarlar birleşerek dini ve ahlaki kurallar çerçevesinde Ahilik teşkilatlarını kurmuşlardır. Ahilik, XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın başlarına dek Anadolu şehir kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkârlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur (Çağatay, 1981: 3). Ahilik teşkilâtında esnaf ve sanatkârlara, iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisine göre mesleğin incelikleri öğretilmiş, akşamları ise Ahi konuk ağırlama ve toplantı yerlerinde ahlâkî ve terbiyevî bir eğitim uygulanmıştır. Böylece Türk esnaf ve sanatkârı arasında hem güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma yaratılmış ve hem de yerli Bizans sanatkârlarıyla rekabet edebilecek bir ortam oluşturulmuştur (Gülerman ve Taştekil, 1993: 5). “Bu dönemde keçecilik değer verilen geleneksel mesleklerden birisi olmuş ve bu mesleği icra eden ustalar mesleklerin anayasası olarak kabul edilen ‘fütüvvet nameler’ ile meslek kurallarını sıkı bir şekilde uygulamışlardır” (Begiç, 2014:47).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde padişahın huzurundan geçen esnaf alaylarını anlatımında; “Ahiler yani Debbaglar Esnafı içinde sayılan; Keçeciler Esnafı; İşyeri 400, neferât 1005, pırleri Ebû Said Tarî’dir, Selmân-ı Pâk’ın kuşak bağladığı 15. pirdir. Nurlu Mezarı Kerbelâ’dadır. İmam Hüseyin ile şehit olmuştur. Çok Yezidi öldürdüğü için Acem diyarında EbûSaidü’t-Tarî mezarı için diye yemin ederler. Mu’tezile ve Şii ziyaret yeridir. Bu keçeciler tahtırevanlar üzere keçe teperek ve yapağı atarak çeşit çeşit keçe külah, keçe giyecekler ile geçerler” (Evliya Çelebi 2013: I, 278). Osmanlı ordusu sefere çıkmadan önce ihtiyacı olan çadır, at koşum takımları ve kıyafetlerini keçe ustalarından temin ederlerdi. “XIX. ve XX. yüzyıllarda bazı Şer’iyye Sicilleri’nde bulunan kayıtlar Ahi teşkilatlarının varlığını sürdürdüğünü göstermektedir” (Köksal, 2011: 121).

Sanayi Devrimi’nin başladığı XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren ticaret hayatında meydana gelen değişiklikler esnaf ve sanatkârların faaliyetlerini olumsuz olarak etkilemiştir. Bu yeni dönemde Osmanlı sanayii Batı imalatının ihtiyaç duyduğu hammaddeyi ucuz yoldan temin eden tedarikçi bir konuma itilirken, aynı zamanda Batı sanayiinin ürettiği mamül mallar için de büyük bir pazar haline geliyordu. Dolayısıyla artık bu topraklardan Batı sanayii için (özellikle tekstil-dokuma için) ucuz girdiler gidiyor, karşılığında da tüketim kalıpları zaten o yönde değişmeye başladı

için dokuma ürünleri geliyordu (Erdem, 2016: 36). “Osmanlı İmparatorluğunun yıkılarak Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra ticaret, sanat ve mesleklerini icra eden esnaf ve sanatkârlarla ilgili kanunlar çıkarılmıştır” (Begiç, 2017: 48). Savaştan yeni çıkmış ve yoklukla savaşan Anadolu halkının ihtiyaçları ustalar tarafından kısıtlı imkanlarla atölyelerinde karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak, 1950 yılı sonrası sanayi ve teknolojinin gelişimiyle birlikte köyden kente göçün hız kazanmasına bağlı olarak göçün getirdiği sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler nedeniyle keçeye olan talep azalmıştır. Keçeci esnafının atölyelerin kapatmasına neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmelere rağmen keçecilik Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan tarihsel süreçte geleneksel özelliğini kaybetmemiştir. Başta yaşamsal ihtiyaçları karşılayan keçe, toplumsal yaşamın gelişmesiyle sosyal statü belirleyen ürünlere dönüşmüştür. Günümüzde geleneksel keçe atölyelerinin ustalarının yaşlanmaları ya da ölmeleri ve yerlerine yeni ustalar yetişmemesi sonucunda giderek azalmıştır.

2. Doğubayazıt’ın Tarihçesi ve Coğrafyası

Ağrı ili, Doğubayazıt ilçesi coğrafi konumu ve Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan yolların buradan geçmesi, bölgenin tarihini yüzyıllar öncesine götürür. Doğubayazıt’ın tarihi, bir parçası olduğu Anadolu’nun tarihi kadar eskidir. Orta Asya’dan ve İran’dan gelen kalabalık kitlelerin batıya geçmesini kolaylaştıran yollardan en önemlisinin burada bulunması, Bayazıt ve çevresinin her devirde tarihi-stratejik bir konuma sahip olmasına neden olmuştur (Kaya, 2002: 74-75).

Doğubayazıt ilçesi, Doğu Anadolu yaylasının İran sınırında, coğrafi ve tabii durumu itibari ile tipik bir karakter gösteren Ağrı ilinin 95 km doğusunda bulunmaktadır. Denizden yüksekliği 1900 metre olan ilçe, Ağrı Dağının eteklerindeki Bayazıt (Sarıova) üzerinde 2383 km²’lik alanda, Türkiye- İran transit yolu üzerine kurulmuştur (Alpaslan, 1998:147).

Osmanlı döneminde sancak olan Bayazıt, Cumhuriyet’in ilanından sonra Vilayete dönüştürülerek Iğdır ve Tuzluca buraya bağlanmıştır. 1927 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Vilayet merkezi Bayazıt’tan Karaköse’ye alınmış ve İlçenin adı 1934 yılında Doğubayazıt olarak değiştirilmiştir (<http://www.dogubayazit.gov.tr/dogubayazit-tarihcesi>).

Ağrı Doğubayazıt'da Sürdürülemeyen Bir Geleneğin Ustası: Keçeci Ahmet Tokdemir

Doğubayazıt genel olarak sert bir karasal iklimin tesiri altındadır. Kışlar uzun ve sert geçmekle beraber kar yağışlarının etkisiyle halk ulaşım ve iletişim bakımında oldukça zorluk yaşamaktadır. İklimin etkisiyle beraber Doğubayazıt'ın bir sınır yolu üzerinde olması, ekonomisi ticaret, hayvancılık ve tarıma dayalıdır (Ceylan 2004: 43-44).

M.Ö. II. binde başlayan hayvan besiciliğine dayalı yarı göçebe yaşam biçimi, Erken Demir Çağı'nda da önemini korumuştur. Erken Demir Çağı'nda zengin su kaynakları ile sulanan verimli çayırlar ve yaylaların yakınlığında bulunan yüksek tepelere kaleler kurulmuştur. Bu kalelerin idarecisi olan beyler yarı göçebelğe dayalı hayvan besiciliğini başarılı bir şekilde yürütüldüğü düşünülmektedir (Belli ve Konyar 2003: 1).

3. Keçe Ustası Ahmet Tokdemir

Ağrı ili, Doğubayazıt ilçesinde yaşayan halkın ağırlıklı olarak küçükbaş hayvancılıkla geçimin sağlanması nedeniyle geçmişte keçe üretimi yoğun olarak yapılmıştır. Zaman içerisinde azalan talebe bağlı olarak geleneksel keçe ustalarının atölyelerini kapatmaları sonucu günümüzde keçe üretiminin yapılmadığı tespit edilmiştir. Sadece yaşayan ve son olarak atölyesini kapatarak keçecilik mesleğini bırakan Ahmet Tokdemir usta ile görüşme sağlanmıştır.

Foto.1. Keçeci Ahmet Tokdemir. 2019

1948 yılında Ağrı ili, Doğubeyazıt İlçesi, Dağdelen Köyü'nde doğan Ahmet Topdemir ilkokul mezunu olup evli ve dokuz çocuk babasıdır. Keçecilik mesleğini küçük yaşında babası Hasan Topdemir'den öğrenmiştir.

Ahmet Topdemir; “Babam ve ben iki kuşak keçecilikle uğraştık. İşimizi, aşımızı hep bu sanattan kazandık. Ben yaklaşık 40 yıl bu sanata yaptım. Çocuklarıma da öğretmedim. Geçmişte babam, ben ve halamın oğlu Hasan Özdemir’le kışın ocak, şubat ve mart aylarında seyyar keçecilik yapardık. Yakın köylere gider evlerde sırayla ihtiyacı olanlara keçeleri yapardık. Kepeneği sadece zengin sürü sahipleri yaptırdı. Çoğunlukla yer yaygısı yapardık. Yaygıların alt tarafına kırmızı, üst kısmına ise beyaz yün atar çiçeklerin etrafını siyah renkli yün ile çerçeveledik. Genellikle çiçek desenleri tercih edilirdi. Biz hiç makina kullanmadık. Çünkü atölyemiz yoktu. Yünleri yay ve tokmak ile atar, bez üzerine yayardık. Üzerine desenleri yerleştirir sıcak su sabun verip, ayakla teperdik. Köydeki işimiz bitince diğer köylere sırasıyla uğrar keçe yaygılar yapardık. Kuzular bahar aylarında kırkılır. Kadınlar tarafından yıkanır ve kışın keçe için saklanırdı. Yazın biz tarla işlerini yapar, kışın da keçe döverdük. Çevrede en çok parayı biz kazanırdık. O yıllarda evlenen çifte bir keçe, bir de halı verilirdi. Keçelerin boyu 3-4 veya 5 metre, eni ise 1,25 ile 1,50 metre olurdu. Ev ve camilerde yerlere hep keçe serilirdi. Ölü sahipleri ölü hayrına bir ya da iki keçeyi camiye verirdi. Keçeler 20-30 yıl dayanırdı. O zamanlarda kırmızı beyaz keçeler makbuldü. Desenli ve boyalı keçelere yörede ‘Horasan Keçesi’ denirdi. Keçe yaparken bazen köylü kadınlar gelir, siparişleri olan keçenin üzerine kızının ya da oğlunun adını yazdırırlardı. Yünleri boyamak için toz boyaları kaynatarak kullanırdık.” İfadesiyle Keçecilikle ilgili üretim yaptığı dönem şartları hakkında bilgi vermektedir. Bu anlatımdan, Keçeciliğin geçmişte iyi gelir getiren bir meslek olduğu, keçenin toplum yaşamında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Geçmişî özetle anlatan Ahmet Usta, 1997-1998 yıllarında makine halılarının çoğalmasıyla birlikte köylülerin keçeye olan talebinin azalması nedeniyle inşaat ustalığına başlamış ve çocuklarını da inşaat ustası olarak yetiştirmiştir.

Ustaların geçmişte ürettiği ürünleri müşterilere satmaları nedeniyle ellerinde örnek keçe bulmak mümkün olmamaktadır. Diğer yandan yünün saklanmasıdaki zorluklar nedeniyle yörede eskiden yapılmış keçe ürüne de

Ağrı Doğubayazıt'da Sürdürülemeyen Bir Geleneğin Ustası: Keçeci Ahmet Tokdemir

rastlanamamıştır. Ancak saha araştırmasında inceleme imkanı bulunduğumuz keçe yayđı Ahmet Usta tarafından yapılan ve elinde kalan tek örnektir. Keçe yayđının, geleneksel tepme pişirme tekniği ile yapıldığı, yayđıda koyun yününün doğal renkleri yanında yer yer kimyasal boyalarla boyanmış yünlerin de kullanıldığı görölmüştür. Keçede kullanılan yünler yörede yetiştirilen koyun ve kuzulardan elde edilmiştir. Keçe üründe kullanılan motifler, ustanın Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi kendilerini yetiştiren ustalardan öğrenerek hafızalarında bulunan ve kaynağını tabiattan alan bitkisel ve geometrik bezemelerdir.

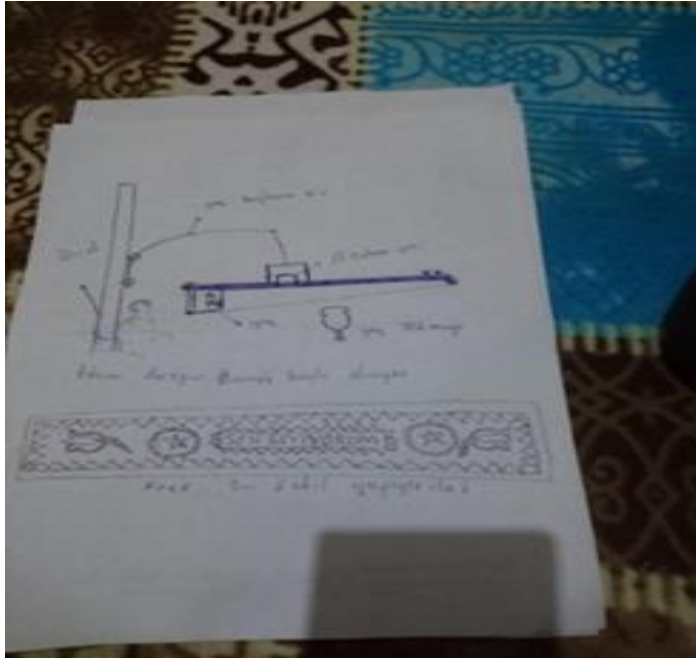

Foto 2. Ahmet Tokdemir'in belleğinden kâğıda aktardığı motifli keçe yayđı örneği ile yün atımında kullanılan yay ve tokmağı. 2019

Foto 3. Keçe ustası Ahmet Topdemir'in geçmişte yaptığı ve günümüze gelen tek keçe yer yaygı örneği.

Sonuç

Keçecilik, Türklerin geleneksel el sanatlarından. Tarihsel süreç incelendiğinde, Orta Asya'dan Anadolu'ya kesintisiz devam eden Keçecilik, Anadolu insanının gereksinimlerini karşılamış kadim mesleklerdendir. Geleneksel keçe ustaları bilgilerini babadan oğula ustadan çırağa geleneksel öğreti yöntemleriyle aktararak keçecilik sanatını günümüze kadar ulaştırmışlardır. Keçe, ustalar tarafından yörelere has renk ve motiflerle bezenerek Türklerin zengin sanat ve estetik değerini yansıtan maddi kültür öğeleridir. İşlevselliğinin yanında süslenerek sanat değerinin katılması keçeyi Türklerin kültürel zenginliklerinden birisi haline getirmektedir.

Geleneğin keçe ustası Ahmet Topdemir, babasının yanında küçük yaşlardan itibaren çalışarak geleneksel öğreti yöntemleriyle yetişmiştir. Şu anda hayatta olmayan babası ile halasının oğlu Hasan Özdemir ve kendisi yakın köylerin ihtiyacı olan keçe ürünleri uzun yıllar karşılamışlardır.

Ağrı Doğubayazıt'da Sürdürülemeyen Bir Geleneğin Ustası: Keçeci Ahmet Tokdemir

Anadolu'nun bazı yörelerinde faaliyet gösteren, ancak sayıları her geçen gün azalan geleneksel keçe ustaları her şeye rağmen mesleklerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Günümüzde Ağrı Doğubayazıt'da Keçecilik mesleğini sürdüren usta kalmamıştır. Geleneksel keçeciler ustalarından ya da babalarından aldığı kültürel belleği sonraki kuşaklara aktaramamışlar ve başka iş alanlarına yönelmişlerdir. Geçmişteki yaşam biçimine uygun birçok ürün bugün üretilmemekte, teknolojik gelişmeler sonucu farklı yapay liflerden elde edilen ürünler tercih edilmektedir. Her geçen gün sayıları azalan ustalar geleneksel üretimlerden çekilmektedir. Bu olumsuz gelişmeyi durdurabilmek için keçenin işlevsellik alanı genişletilerek yaşam içinde daha çok yer alması önem kazanmaktadır.

Keçecilik sanatının sürdürülebilirliğini sağlayacak olan etkenlerden birisi ustaların değişen ihtiyaçlara uyum göstermesidir. Günün şartlarına uygun ürünler üretememeleri nedeniyle geleneğin ürünleriyle mesleklerini sürdürmeleri çok zordur. Bu duruma Anadolu'da az sayıda da olsa uyum gösteren keçe ustaları da bulunmaktadır.

Diğer taraftan keçenin hammaddesi olan yünün temini, yıkanması, boyanması, taranması ve keçe yapmaya uygun hale getirilmesinde de zorluklar bulunmaktadır. Hammaddeye ulaşamayan ustalar yurt dışından getirilen yünleri almak istemekte, ancak yüksek maliyetleri sebebiyle alamamaktadırlar. Bu yünleri alabilen ustalar da yüksek maliyetli keçe ürünlerini pazarlamakta zorlanmaktadırlar.

Geleneğin özünde değişim vardır. Geçmişten alınan kültürel değerler dönemin şartlarına göre yeniden uyarlanarak uygulanır ve bir sonraki kuşağa aktarılır. Sürdürülebilirlik ancak bu döngü ile sağlanabilir. Aksi halde geleneksel keçecilik sanatını sürdürmeye çalışan ustalar, Ağrı Doğubayazıt örneğinde olduğu gibi giderek kaybolacak ve geleneğin ustalarının belleğindeki desen ve motifler de kayıt altına alınmadığı için kültürel zenginliğimizin bir alanı yok olacaktır.

KAYNAKLAR

- Alpaslan, İ. (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Ağrı. Ankara: Yücel Ofset.
Balaban, A. (2006). İskit, Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Begiç, H. N. (2014). Gelenekteki Değişim ve Keçecilik Sanatı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora tezi.
- Begiç, H. N. (2017). Türk Keçecilik Sanatı. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara: Etkileşim Basın Yayın
- Belli, O., Konyar, E. (2003). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropollerini. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. İstanbul.
- Ceylan, A. (2004). Doğubayazıt'ın Eskiçağ Tarihi'ne Bir Bakış, Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu, (ed. Oktay Belli), 42-50, İstanbul.
- Cosmo, N. D. (2002). Hun İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Yükselişi. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.). Türkler Ansiklopedisi. (c. 1. s.709-719. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çağatay, N. (1981). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Durmuş, İ. (2008). İskitler (Sakalar). Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Eberhard, D.W. (1996). Çin'in Şimal Komşuları, (Çev: Nimet Uluğtuğ), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Erdem E. (2016). Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zaafiyetleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 48, Temmuz-Aralık 2016 ss. 17-44
- Erden, A. (1999). Anadolu Giysileri. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara: Dumat Ofset.
- Ergenekon Başar, C. (1999). Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Evliya Çelebi. (2013). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 1.Cilt. (Haz.: S. A. Kahrman ve Y. Dağlı) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gömeç, S. (1997). Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi.
- Gülerman, A.; Taştekil, S. (1993). Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürçay, H. (1967). "Keçe ve Keçecilik" Türk Etnografya Dergisi. Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- URL 1-<http://www.dogubayazit.gov.tr/dogubayazit-tarihcesi> (erişim: 25.10.2020)